

Utószó

„Meg kellene írni a vörösvári temetők történetét!” – vetette fel Breier Mártonné az ötletet 2004-ben. Az Oktatási és Kulturális Bizottság felkarolta a gondolatot, és pályázatot hirdetett helytörténeti munka elkészítésére, összesen 150 ezer forint pályadíjat kitűzve. (Egyaránt 50-50 ezer Ft-ot ajánlott fel Breier Mártonné, a Vörösvár Környezetéért Egyesület és az Oktatási és Kulturális Bizottság.)

A felhívás nyomán kezdtem meg a kutatómunkát 2004 nyarán a szakirodalom böngészésével, amelyet levéltári kutatások (Pest Megyei Levéltár, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Római Katolikus Plébánia, Pilisvörösvár) és idős emberekkel készített interjúk követtek.

A munka közben derült ki – nagy öröömre –, hogy Sax Ibolya hasonló témában írta meg német nyelvű szakdolgozatát 1999-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Címe: „Der Tod, das Begräbnis und die Friedhofskultur der Deutschen in Werischwar, mit besonderem Hinblick auf die deutschen Grabinschriften” (A halál, a temetés és a temetkezési kultúra a pilisvörösvári németeknél, különös tekintettel a német nyelvű sírfeliratokra). Az ő kiváló, értékmegőrző munkáját beépítettük az anyagba, és elhatároztuk, hogy közösen adjuk be a pályázatot.

A pályázatra – melynek meghosszabbított benyújtási határideje 2006. augusztus 31-e volt – egyedül a mi munkánk érkezett be „Temetők könyve” címmel. A pályamunkát négytagú bíráló bizottság értékelte:

Breier Mártonné, az ötletgazda, Gábeli Endre, Müller Márton, Sax László és Váradi Monika Mária. Az eredményhirdetésre szeptember 22-én este került sor a zeneiskola koncerttermében, a partnerkapcsolati ünnepség keretében.

A pályamunkát a bírálóbizottság nevében Sax László méltatta:

„A kézirat szerzői rendkívül alapos munkát végeztek. Levéltári anyagokra, személyes visszaemlékezésekre, újságcikkekre támaszkodva mutatják be a vörösvári temetők – az öreg és új temető, a zsidótemető, a kegyúri nyugvóhelyek történetét. A sváb ősökre emlékezve Sax Ibolya ad áttekintést a halálhoz, temetéshez kapcsolódó hagyományokról, szokásokról, hiedelmekről, sírfeliratokról. A Temetők könyve Vörösvár története egyben, emlékezés az ősökre, tiszteletadás a közösségért sokat tett jeles emberek előtt, legyenek azok bábaasszonyok, orvosok, pedagógusok, vállalkozók, sportemberek. Így ez a könyv összeköti a település múltját a jelennel, az eltávozottakat a még itt lévőkkel. Köszönet a szerzőknek a nagy munkáért! Noha egy-két kiegészítés, pontosítás még vár rájuk, reméljük, hogy a kézirat hamarosan nyomdába kerül és hozzáférhetővé válik a vörösváriak számára, ahogy azt is, hogy a nemzetiségi oktatás tananyagának részévé válik. Úgy hisszük, nem lehet kétséges, hogy a megszületett kézirat méltó a támogatásra, megjelentetésre.”

Ezek után Temesvári Anna, az Oktatási és Kulturális Bizottság elnöke ünnepélyes keretek közt átadta a pénzjutalmat, amit e szavakkal köszöntem meg:

„Az ősök sírjai avatják az országot hazává” – mondta Anatol France, a nagy francia író. Ez a bölcsesség vezérelt bennünket is, amikor munkánkat elkezdtük. S ezt éljük meg óhatatlanul nap mint nap, évtől évig, ünneptől ünnepig. Mert ez a város nekünk nem csupán lakóhelyünk, de otthonunk, hazánk. A mi őseink háromszáz év óta itt nyugszanak ezen a tájon, ebben a földben. Az ő tulajdonságaikat, szellemiségüket, kultúrájukat örököltük s visszük tovább.

Ha elfeledjük őket, magunkat is kiírjuk a történelemből, kiírjuk a jövőből. Azon kell munkálkodnunk, hogy az ősök bölcsessége, a tőlük örökölt hagyományok, kultúra és nyelv unokáink életét, világnézetét is jótékonyan áthassa (...)

Reméljük, e múltfeltáró munkával is rászolgáltunk erre – különösen akkor, ha a későbbiekben sikerül könyv alakban is megjelentetnünk, Temetők könyve címmel.”

Megköszönve az önkormányzat Oktatási és Kulturális Bizottságának pályadíját, Ibolyával a teljes összeget felajánlottuk és átadtuk a Cziffra György Zeneiskolának, kiemelve ezen intézmény szerepét a fúvószenesi hagyományok ápolásában és továbbvitelében elengedhetetlenül fontos zenei műveltség és hangszeres tudás megszerzésében.

Amit az olvasó most a kezében tart, annak gerincét ezen pályázati munkánk adja. Öt év után érkezett el az alkalom arra, hogy a több témával és számos fotóval kibővült anyagot nyomdába adhassuk, köszönhetően a Német Nemzetiségi Önkormányzatnak és támogatóinknak.

Kérem, kérjük, lapozzák, olvassák szeretettel és kegyelettel.

Fogarasy Attila

Felhasznált irodalom

- Balassa Iván: A magyar falvak temetői. Budapest, Corvina, 1989.
- Balassa, Iván: A székelyföldi erdővidék temetői. Debrecen, 1992.
- Bartha Júlia, Ö.: Az anatóliai törökök temetkezési szokásai. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, 1996.
- Bonomi, Eugen: Die Pest im Ofner Bergland. Sonderabdruck aus Südost-Forschungen, München, 1940.
- Demeter Lajos: A sepsiszentgyörgyi régi zsidó temető sírköveiről. In: Acta. A Székely Múzeum, Csíki Székely Múzeum és az Erdővidéki Múzeum Évkönyvei, II. Sepsiszentgyörgy, 1997.
- Donin, Hayim Halevy: Zsidónak lenni: kalauz a zsidóság előírásainak betartásához. Budapest, Göncöl Kiadó, 1998.
- Erdélyi Lajos: Régi zsidó temetők művészete. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1980.
- Fogarasy-Fetter Mihály: Akik itt hagyták lábuk nyomát. Die berühmten Werischwarer. Pilisvörösvár, Fogarasy-Fetter Mihály, 1999.
- Fogarasy-Fetter, Michael: Die Geschichte und Volkskunde der Gemeinde Werischwar. Pilisvörösvár, 1994.
- Fogarasy-Fetter Mihály: Pilisvörösvár története és néprajza. Pilisvörösvár, Pilisvörösvár Város Önkormányzata, 1998.
- Frey, Maria: Das Steinmetzhandwerk in Nadasch/Mecseknádasd. In: Ungarndeutsches Handwerk. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988.
- Holló József: Magyar katonasírok külföldön. Forrás: <http://www.mpta.hu/n/eloadasok/hollo.pdf>

Juhász Ilona, L.: Rudna I. Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a 20. században. Dunaszerdahely – Komárom, Fórum Társadalomtudományi Intézet, 2002.

Kiszely István: A magyar nép őstörténete. [Http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/index.html](http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/index.html))

K. Kovács László: A kolozsvári hóstátiak temetkezése. Kolozsvár, 1944.

Kunt Ernő: Az utolsó átváltozás. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987.

Kunt Ernő: Temetők népművészete. Budapest, Corvina Kiadó, 1983.

Lélek, halál, túlvilág. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. Budapest, Balassi Kiadó, 2001.

Magyar Hadifogolytemetők Oroszországban. HM Hadtörténeti Múzeum és Levéltár Katonai Emlékhely- és Hadisírgondozó Igazgatósága nyomtatott albuma

Magyar néprajz nyolc kötetben. Folklór 3. <http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/07/index.html>

Manherz, Karl: Deutsche Mundarten im Pilisch-Gebirge. In: Ungarndeutsche Studien 3. Budapest, Tankönyvkiadó, 1986.

Manherz, Karl: Sprachgeographie und Sprachsoziologie der deutschen Mundarten in Westungarn. Budapest, Akadémia kiadó, 1977.

Mauzóleum. Halálirodalom. A halállal való foglalkozás. Budapest, ELTE Bölcsészettudományi Kara, 1987.

Polcz Alaine: Ideje a meghalásnak. Budapest, Pont Kiadó, 1998.

Puskás Béla: Temetők üzenete. Kaposvár, Puskás Béla, 2001.

Rosner Ármin: Sírvirágok. Sírfeliratok és sírversek gyűjteménye, Bp., 1920.

Sax Ibolya: Der Tod, das Begräbnis und die Friedhofskultur der Deutschen in Werischwar, mit besonderem Hinblick auf die deutschen Grabinschriften. A halál, a temetés és a temetkezési kultúra a pilisvörösvári németeknél, különös tekintettel a német nyelvű sírfeliratokra. Szakdolgozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1999.

Sax Ibolya: Der Tod, das Begräbnis und die Friedhofskultur der Deutschen in Werischwar/Pilisvörösvár, mit besonderem Hinblick auf

die deutschen Grabinschriften. A halál, a temetés és a temetkezési kultúra a pilisvörösvári németeknél, különös tekintettel a német nyelvű sírfeliratokra.

In: Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen, 17, Budapest, 2000, 71-154.

Schmidt, Leopold: Volksglaube und Volksbrauch. Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1966.

Schraub István: Sírkövek és kőkeresztek Mecseknádasdon. A nádasi kőfaragók népművészete. Mecseknádasd, Német Kisebbségi Önkormányzat, 1997.

Schreiner, Elisabeth: Der Anfang und das Ende eines Menschenlebens bei den Deutschen in Sauer/Székelyszabar. In: Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen. Hrsg. Karl Manherz, 1999.

Soltész, Katharina: Zu den Grabmotiven in den ungarndeutschen Friedhöfen des Komitates Branau/Baranya. In: Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen. Hrsg. Karl Manherz, 1999.

Szarvas Zsuzsa: Ortodox zsidó temetkezési szokások. In: Mauzóleum. Halálirodalom. A halállal való foglalkozás. Budapest, ELTE Bölcsészettudományi Kara, 1987.

Tám László: Keresztek, szentek, kálváriák, temetők. A magyarországi németek szakrális emlékei. Pécs, Pro Pannonia Könyvkiadó, 1999.

Tardy Lajos: Régi magyar követjárások Keleten. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.

Tárkány Szücs Ernő: Magyarjogi népszokások. Gondolat, 1981.

Temetőkert. Budapest, Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1972.

Tremkó György: Temetőkultúra. Budapest, „Élet” Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság, 1928.

Unser heiligstes Erbe. Pilisvörösvár, 1997.

Váradi Monika Mária: Vörösvári történet. Budapest/Pécs: MTA RKK, 1996.

FÜGGELÉK

Dokumentumok

PILISVÖRÖSVÁR NAGYKÖZSÉG TEMETŐ SZABÁLYRENDELETE (1939)

1. §

Temető létesítése

Pilisvörösvár községben temetőt nyitni, vagy a már létezőket nagyobbítani úgy felekezeteknek, mint magánosoknak előjárósági, illetve hatósági engedély nélkül tilos.

A temető beszüntetése az előjáróságnak, illetve a hatóságnak bejelentendő.

Ha a temető megtelt, vagy közegészségügyi tekintetek azt szükségessé teszik: a temető hatósági rendeletre bezárandó.

Temetőnek lakott házaktól való távolságát, fekvését, körülkerítését, fásítását a temető bizottság állapítja meg.

Pilisvörösvár községben használatban jelenleg két temető van éspedig:

a./ a község által fenntartott községi köztemető, amely temető kizárólag a politikai község mint erkölcsi testület tulajdonát képezi, területe 2 kat. hold 917 □-öl;

b./ az izraelita hitfelekezeti temető.

2. §

A temető beosztása

A községi köztemetőben az eltemetés – az izraeliták (zsidók) kizárásával – valláskülönbség nélkül történik, mégis azzal a megkülönböztetéssel, hogy a díszsírok részére fenntartott területen a temetés a megállapított sorrendben valláskülönbség nélkül eszközölendő, míg a közsírhelyeknél a római katolikusok külön és a más vallásúak is külön az erre kijelölt sírtáblákba temetendők.

3. §

Sírhelytáblák (sírhely parcellák)

A temető sírhelytáblákra (parcellákra), sírhelysorokra és sírhelyekre osztandó.

A jelenlegi községi köztemető két főrésze oszlik, éspedig:

a./ dízsírhelyekre

b./ közsírhelyekre.

A bejárattól a második keresztútig mindkét oldalon lévő sírhelytáblák dízsírhelyek részére szolgálnak, a többi rész a közsírhelyeké.

A sírhelytáblák mindegyike külön oly temetőrészt képez, amely az utolsó temetéstől, illetőleg ennek a hatóságnál történt bejelentésétől számított 30 év multán – szabályszerű eljárás mellett – újból használatba vehető. (1876. XIV. tc. 118. §. és stb. §-ok.)

A dízsírhely táblák a fő úttól befelé menőleg mindkét oldalon I-től V. osztályú sorokra oszlanak, s így ez alapon I.-V. osztályú sorokat képeznek; az eltemetések ezen dízsírhelytáblákban is a sorrend szerint egymás mellett eszközözlendők.

A közsírhelytáblákban, valamint az ottani sírhelysorokban a temetések a temetés ideje szerint szigorú sorrendben egymás mellé a 2. §-ban megállapított módon történnek. Kivételt képez azon eset, ha valaki itt kettős sírhelyet kíván biztosítani, amikor is a díj lefizetése után a kettős sírhely területe szabadon hagyandó.

A felnőttek és a gyermekek – úgy a római katolikusok részére fenntartott területeken, valamint a más vallásúakéban is – külön-külön táblákba temetendők.

Az utolsó temetkezéstől számított 30 év alatt a már megtelt, illetve hatóságilag lezárt temetőbe vagy sírhelytáblába új halottat temetni nem szabad. Különleges kivételes esetben a dízsírhely vagy sírbolt tulajdonos kérelmére ily temetőben vagy sírhely táblába foganatosítható temetés, de csak hatósági engedéllyel és jelen szabályrendelet feltételeinek betartása mellett.

4. §

Felügyelet

A köztemető felett felügyeleti jog elsősorban a község képviselő-testületét illeti meg, amely annak gyakorlására egy önálló „temető bizottságot” küld ki, amelynek tagjai:

a./ hivatalból:

a községi bíró vagy helyettese, mint elnök

a vezetőjegyző vagy helyettese

a községi orvos

minden törvényesen bevett vallásfelekezet (kivéve az izraelita hitfelekezetet) lelkészei;

b./ választottak:

a képviselő-testület által választandó 3 tag.

A temető bizottság megbízatásának tartama 3 (három) év.

5. §

Temető bizottság

Hatásköre a következő:

A temető beosztására, a sírtáblák, sírhelyek, sírhelydíjak megállapítására, a temetőingatlan bővítésére, illetve ingatlan vásárlására, valamint a temetőre költségvetésileg előirányzott összegnek, továbbá a temetőalap jövedelmének felhasználására vonatkozó javaslatlattétel.

A községi elöljárósággal egyetemben a község közéletében kitűnt kiváló egyének részére ingyenes dízsírhely adományozása, amely adományozást a községi elöljáróság a képviselő-testület legközelebbi közgyűlésén – tudomásvétel végett – bejelenteni köteles.

A temetőalap jövedelme felhasználásnak ellenőrzése, amely temetőalap pénztári kezelését a fennálló pénzkezelési szabályok értelmében a községi elöljáróság teljesíti.

Síremlékek felállításának engedélyezése.

Temetőőr választása, alkalmazása és munkájának ellenőrzése, valamint elbocsátása.

A temető rendjére, tisztaságára, általában ezen szabályrendelet rendelkezéseinek betartására való felügyelet.

Gyűléseit negyedévenként egyszer, szükséghez képest többször tartja.

A dízsírhelyen eltemetettekéről törzskönyv vezetése, amely törzskönyvbe a közsírhelyeken megvásárolt kettős sírhelyek is bevezetendők.

Működését a községi elöljáróság ellenőrzi és eljárása elleni panaszokban a képviselőtestület határoz.

6. §

Temetőőr

Kötelessége:

A sírok ásása (kivéve a sírboltok ásását), amelyet a sírboltépítő vállalkozó jogosult teljesíteni. A halottak elhantolása, a temető rendben tartása, a temetőutak és növényzet, kutak és általában a temető műtárgyainak és épületeinek állandó gondozása, a temető, a sírok és a síremlékek őrzése, a tapasztalt hiányoknak, a kártételeknek és a kárt okozóknak a temető bizottság elnökénél való bejelentése.

A dízsírhelytáblákat, valamint a más vallásúak sírtábláit kivéve, a római katolikusok részére fenntartott sírtáblákban legalább egy-egy sírhelynek állandó készenlétben tartása.

Temetőőrnek csakis kifogástalan és józan életű, írni és olvasni tudó, kertészkedéshez értő, keresztény vallású magyar állampolgár alkalmazható.

Köteles temetések alkalmával tisztán öltözködve megjelenni, a koporsó lebocsátását és a sír behantolását kegyeletes módon eszközölni, a közönséggel szemben udvariasan és illemtudóan viselkedni. Temetés alkalmával úgy neki, mint az általa alkalmazott segéd munkaeőrnek vagy bárki másnak dohányozni tilos.

A temetőőr csakis azt a halottat temetheti el, akinek eltemetésére a temető bizottság elnökétől írásbeli engedélyt nyert.

A temető bizottság köteles e célra megfelelő nyomtatványt készenlétben tartani és azon az eltemetendő egyén nevét, elhalálózása idejét és az eltemetésre szolgáló sírtáblát megjelölni; a temetőőr a temetés után ezen engedélyen a temetés teljesítést igazolja és így ellátva a temető bizottság elnökének adja le. Ezen engedély nélkül halottat eltemetni tilos.

Amennyiben a temetőőr kötelezettségeinek és a kapott utasításoknak nem tesz eleget, vagy engedtlenséget tanúsít: állásából minden kártérítési igény nélkül egy (1) hónapi felmondással a temető bizottság által elbocsátható. A temető bizottság rendelkezéseinek sérelmezése esetén a képviselő-testület úgy a felvétel, mint az elbocsátás tekintetében véglegesen dönt.

7. §

A temetőőr felfogadása és javadalmazása

Felfogadás:

A temetőőr községi szegődményes, akit a temető bizottság a községben előre meghirdetendő határidőben egyezség kötés útján egyezségileg és szerződés kötésével fogadja fel, s vele az 5. és

6. §-ok értelmében rendelkezik. A temetőőr felfogadása a képviselőtestületnek bejelentendő. Panasz vagy vita esetén a felfogadás tekintetében a képviselőtestület véglegesen dönt.

Javadalmazása:

A temetőben a község által építendő természetbeni temetői lakás és a temető területén igénybe nem vett sírtáblákon termelt fű kaszálási joga; jogosult továbbá a temető bizottság a temetőnek temetkezés céljára még le nem kötött részén kegyeletet nem sértő mezőgazdálkodás gyakorlására részére területet kijelölni. Készpénzbeli javadalmát képezi a halott hozzátartozótól vagy a temetést rendező megbízottól a sírásásért és az eltemetésért a felfogadás alkalmával megállapított egyezségi díj, amely díj a felnőtt után és a gyermekek után különböző összegekben állapítandó meg.

Kívánságára a temető bizottság a használatlanul álló sírtáblákból virágok ültetése részére területet jelölhet ki, s az ezen területen termelt virágok jövedelme őt illeti meg. Joga van a sírok öntözéséért, gondozásáért a temető bizottság által megállapított díjakat szedni azoktól, akik őt a sírjaik gondozásával megbízzák. Egyébként pedig joguk van a hozzá-tartozóknak a sírokat gondozni és rendben tartani.

Úgy a sírok árára, valamint a temetőőr mindennemű díjára vonatkozó díjszabás a temető megfelelő helyén és a temetői lakáson is kifüggesztendő.

8. §

Dízsírhelyek és sírboltok

Sírboltok csakis a dízsírhelyekre szolgáló sírtáblákban és csak hatósági engedéllyel létesíthetők.

A sírboltok építésénél a 202. kgy/583. kig. 1936. sz. BM. számú vármegyei építési szabályrendelet rendelkezései, betartandók.

A dízsírhelyek és sírboltok tartós szegéllyel kerítendőek be és a sírboltok jól zárható fedőlapalátandók el; a kőszegély és a fedőlap közötti hézagok teljesen betapasztandók, amely betapasztásnak légmentesnek kell lennie.

Úgy a dízsírhelyeknek, mint a sírboltoknak a 9. §. utolsó bekezdésében megállapított felírással ellátott tartós síremléssel való ellátása kötelező.

9. §

Közsírhelyek

A dízsírhelyek céljára szolgáló táblákon kívüli sírtáblák a közsírhelyek céljára szolgálnak, és a halott szigorú zárt sorrend szerint oda temetendő el, ahová azt a temető bizottság az általa kiadott engedéllyen megjelöli.

A sírtáblákon belül a sírok részére szükséges sírhelyek úgy osztandók be, hogy azok között a sírhoz való jutás biztosítására 60 cm szélességű gyalogút maradjon, az egyes sírtáblák között pedig legalább 2 méter széles út hagyandó.

A közsírhely táblákban a felnőttek külön és a gyermekek is külön sírtáblákba temetendőek.

Minden sírhelyen csak 1 (egy) egyén temethető el. Kivéve a kettős sírhelyeket, amelyeknél azon esetben – ha a temetés nem egyszerre történik – a sírgödrök úgy ásandók ki, hogy a már előbb oda helyezett koporsó szabaddá és láthatóvá ne váljon.

A sírok a temetés után szabályszerűen behantolandók, fölējük sírdomb készítenő, a sír pedig a halott családi és utónevét, valamint az elhalálozás idejét feltüntető síremléssel jelölendő meg.

10. §

Sírboltok és sírhelyek méretei

A sírboltok és a sírhelyek méretei, valamint a sírok egymástóli távolsága, továbbá a sírdomb magassága a következők:

a sírbolt legkisebb mérete: 2,60 m széles 3,00 m hosszú = 7,8 m²;

dízsírhelyeknél: az egyes sírhely mérete: 1,30 m széles, 2,60 m hosszú = 3,4 m²; a kettős sírhely mérete: 3,10 m széles, 2,60 m hosszú = 8,1 m²;

a közsírhelyeknél: az egyes sírhely mérete 0,94 m széles, 1,89 m hosszú: 1,8 m²; a kettős sírhely mérete: 2,38 m széles, 1,80 m hosszú = 4,5 m²;

gyermek sírhelyeknél: az egyes sírhely mérete: 0,63 m széles, 1,26 m hosszú = 0,8 m²; a kettős sírhely mérete: 1,76 m széles, 1,26 m hosszú = 2,2 m².

Amennyiben a koporsó a rendes méretűnél nagyobb és így a rendesnél nagyobb sírra van szükség: ezen körülmény a temető bizottságnak előzetesen bejelentendő, hogy a sír megfelelő ásaása iránti intézkedés kellő időben megtörténhessék.

11. §

Sírhely- és temetői díjak

Közsírhelyért díj nem jár: az ingyenes; kivéve azon esetet, amikor kettős sírhely fenntartására jelentenek be igényt, és ez esetben a második sírhelyért a jelen §-ban megállapított díj a kettős sírhely igénybevétele előtt előre lefizetendő és a sírhely fenntartandó.

Külön sírboltdíj nincs, a sírbolt díja ugyanolyan összegű, mint a dízsírhelyek díjai.

A dízsírhelyek díjai:

I. osztályú dízsírhely	80 pengő
II. osztályú dízsírhely	50 pengő
III. osztályú dízsírhely	40 pengő
IV. osztályú dízsírhely	35 pengő
V. osztályú dízsírhely	30 pengő

Közsírhelyeknél kettős sírhelyeknél:

az egyik sírhely ingyenes,
a másik sírhely díja 10 pengő.

A sírhelydíjakon felül a temetőőr részére a díjszabás értelmében járó díj mindenkor még külön fizetendő.

A közsírhelyek ingyenesek ugyan, de a temetőőr díja ezen esetben is a díjszabás szerint előre lefizetendő.

A sírhelydíjak a község közpénztárába, a temetőőr díja pedig a temetőőr kezébe előre be-, illetve lefizetendő.

A temetői díjakat a temető bizottság állapítja meg és azok a temetőben jól látható külön táblán és a temetői lakon kifüggesztve tartandók.

A dízsírhelyes táblákban a dízsírhelyek osztályainak megállapítása, illetve változtatása az 5. §. rendelkezései értelmében történik.

12. §

Az eltemetés engedélyezése és a díjak befizetése

A temetést intéző hozzátartozó vagy megbízott köteles a községházán a temető bizottság elnökénél a sírhely kiutalását szóval vagy írásban kérelmezni, aki az eltemetési engedélyt – a díjak befizetésének igazolása után a kérelmezőnek kiadja.

Az eltemetési engedély csak a felmerülő díjak előzetes lefizetése után adható ki, és az eltemetési engedélyen a díjak kifizetésének megtörténte a közpénztár által, valamint a temetőőr által igazolandó.

A kiutalási engedély a temetőőrnek adandó át, aki a sír ásása és az eltemetés iránt az engedély értelmében intézkedik.

13. §

Síremlékek

Minden síremlék felállítása a temető bizottságnál bejelentendő, és a síremlék csak a temető bizottság engedélye után helyezhető el.

A bejelentéshez csatolandó a síremlék rajza, megjelölendő annak anyaga, és feltüntetendő a felirat is. Úgyszintén igazolandó a sírboltnak, valamint a díszsíroknak kőszegéllyel való bekerítése és a sírboltnál annak befedése is.

Illetlen és torz síremlék felállítása tilos.

A síremlék legalább 0,64 m mélységű tégl-, kő- vagy műkö alapra állítandó.

A már felállított síremlék csak akkor távolítható el, ha helyébe más megfelelő síremléket állítanak.

14. §

A temető látogatása

A temető a közönség által napkeltétől napnyugtáig látogatható. Halottak és Mindenszentek napján este 9 óráig.

A temetőben mindenki köteles illendően viselkedni, zajt vagy lármát ütni, általában oly cselekményt elkövetni, amely a kegyeletet és a hely komolyságát sérti: tilos.

A sírokat, a rajtuk lévő tárgyakat, az utakat, növényeket rongálni, azokban kárt okozni büntetés terhe alatt tilos. A sírokon lévő virágokkal és tárgyakkal rendelkezni a jelen szabályrendeletben foglalt kötelező rendelkezéseken kívül csakis a tulajdonos vagy megbízottja jogosult.

10 éven aluli gyermekek csakis a felnőttek kíséretében látogathatják a temetőt.

A gyermekek által okozott károkért a szülő felelős.

Temetés alkalmával a halottszállító kocsin kívül más járművek a temetőbe nem mehetnek.

Kutyákat a temetőbe vinni tilos.

Ezen szabályrendeletbe ütköző minden kihágás a fennálló törvényes rendelkezések értelmében büntetendő.

15. §

Koporsók, sírok, sírboltok felnyitása

A koporsóknak, síroknak és sírboltoknak felnyitása, hullák elszállítása csakis az ide vonatkozó törvényes rendelkezések betartása mellett foganatosítható.

16. §

Düledező síremlékek

Düledező állapotban lévő síremlékek és sírboltok jókarba helyezése iránt elsősorban azok tulajdonosai vagy a fenntartásuk felett rendelkezni jogosult megbízott, másodsorban a temető fenntartója tartozik intézkedni.

A felmerült költségek mindenkor a tulajdonost, vagy annak megbízottját terhelik.

17. §

Sírbolt és kettős sírhely használatára jogosítottak

A sírhelyekről vezetendő törzskönyvben a bejegyzéskor feltüntetendő a sírhely tulajdonosának neve és azon esetben, ha kettős sírhely biztosítását kérték, vagy sírbolt építését jelentették be: bejegyzendő, hogy kik temethetők a kettős sírhelyre, vagy a sírboltba.

Amennyiben a sírhely tulajdonosa atekintetben nem nyilatkoznék, akkor a temetkezési sorrend a következő: házastársak, egyenesági fel- és lemenő rokonok, azoknak házastársai (nagy- szülők, szülők, gyermekek, unokák). A sírbolt feletti rendelkezési jog – egyéb nyilatkozat hiányában – mindenkor a család fejét illeti meg.

18. §

Sírhelytáblák lezárása és kiürítése

A temetkezésre felhasznált egyes sírhelytáblák – ha azok megtelnek – az utolsó sírhelynek igénybevétele után lezárandók. Ezen időponttól a sírhelyek tulajdonjoga minden kárpótlás nélkül a községre száll vissza.

Kivételt képeznek az olyan sírhelyek, illetve síremlékek, amelyeket egyes családok, esetleg testületek, vagy maga a község fenntartani kíván. A sírboltok a temető végleges beszüntetéséig fennmaradhatnak, ha azok iránt a tulajdonos család fenntartási igényét bejelenti, de a felmerülő költség őket terheli.

Az egyes sírhelytáblák lezárása az 1876. XVI. tc. 118. §-a, illetve a mindenkor fennálló törvényes rendelkezések értelmében fogantatosítandó.

Ha a község a már betelt és 30 év óta használat nélkül álló sírhelytábla kiürítését elhatározta, köteles azt közhírré tenni. Az érdekeltek a hirdetmény közhírré tételétől számított 1 év alatt nyilatkozhatnak, hogy kívánják-e valamely sír-, vagy sírbolt további fenntartását, amely esetben kötelesek a sírhely díját újra megfizetni; vagy pedig a síremlékre való tulajdonjogukat igénylik, amikor is nekik ez szabad rendelkezésükre bocsátandó.

Ezen határidő elteltével a sírhelytábla kiürítendő, a tetemek kegyeletes módon kiásandók és egy közös sírba helyezendők.

A tulajdonos által nem igényelt régi síremlékek közárverésen eladandók, s a befolyt összeg a temetőalap javára esik.

Így létesült közös sírra alkalmas és megfelelő síremlék állítandó, amelynek költsége a temetőalapot terheli.

19. §

Temetőalap

A temető fenntartására, bővítésére és egyéb a temetővel kapcsolatos költségek fedezésére a temetőalap szolgál, amelynek jövedelmét a jelen szabályrendeletben megszabott sírhely- és egyéb díjak, jövedelmek képezik.

A temetőőr díjai és egyéb járandóságai nem képezik a temetőalap jövedelmét.

A temetőalapot a község kezeli, bevételeire és kiadásaira a községi pénzkezelési szabályok az irányadók.

A temetőalap kezelésével kapcsolatban a községi elöljáróság a temető bizottsággal egyetemben évenként a községi háztartási szabályoknak megfelelően szabályszerű költségvetést és számadást készít.

20. §

Életbelépés

Jelen szabályrendelet a törvényhatóság jóváhagyása, illetve ezen jóváhagyásnak a községben történt kihirdetése utáni 30-ik napon lép életbe.

Pilisvörösvár, 1939. évi szeptember hó 1.

főjegyző

bíró

4585/kig. 1939.

Pilisvörösvár község elöljárósága.

Hivatalosan bizonyítjuk, hogy jelen szabályrendelet – mint tervezet – Pilisvörösvár község-házánál előre történt meghirdetés után 1939. évi szeptember hó 1-től 15-ig közszemlére ki volt téve, s hogy ellene ezen idő alatt észrevételt vagy felszólalást senki sem adott be.

Pilisvörösvár, 1939. évi szeptember hó 16-án.

főjegyző

bíró

4585/kig. 1939.

70. kgy.

Tárgyalta, elfogadta és jóváhagyta Pilisvörösvár község képviselőtestülete Pilisvörösváron 1939. évi szeptember hó 18. napján tartott rendkívüli közgyűlésében.

főjegyző

Tiszteendő Plébános Úr!

A temetőre vonatkozó adásvételi szerződés összege szerint a vételár ki-
fizetése a szerződés aláírásával egyidejűleg megtörtént, az e hó
7-én tartott Községi Képviselőtestületi ülés határozata szerint
pedig a vételárát ezután fogja fedezni feleben a hitközség
feleben pedig a Községbánya pénzügytanácság társfinanszírozása.

Selhivom Tiszteendőségedet, hogy mivel f.é. jan. 23-án 28-án a.
beszerzési jelentése szerint a vételár a Kath. házaspároknak pebe-
lik ki, tegyen jelentést, hogy a Községi Képviselőtestület határozatá-
ban foglalja kifejezés: „a rom Kath. hitközség” a „rom Kath. páro-
kat” a Rájvár - e jelenteni, akkor a vételár fele ki fog venni,
vagy pedig valamely egyházi vagyoni jelent - e, amelyből a vételár
fele fedeztetik.

Magyarországon a rom Kath. párok általában a hívek csak ott képe-
nek hitközséget, ahol rendszeres kereset van állatva, amely a hi-
veket képviseli, azok ügyeit bizonyos előre meghatározott és a felsőbb
hatóság által jóváhagyott szabályok szerint intézi, minthogy pedig
ez Pilsörvösváron nincs, a jegyzőkönyvbe felveti kifejezési nem fo-
gja ki világosan, hogy tulajdonképp ki és mily módon fedezze a teme-
tő vételárának fele részét.

— Buxgó imádság ajánlottan, püspöki káptalan' a'ldásával vagyon
Lécsesfehérvár, 1908, március 27.

Tiszteendőségednek

Tisztelettel jóakaró atyja

+ *[Signature]*
püspök.

Tiszteendő Angeli Márton plébános úrnak

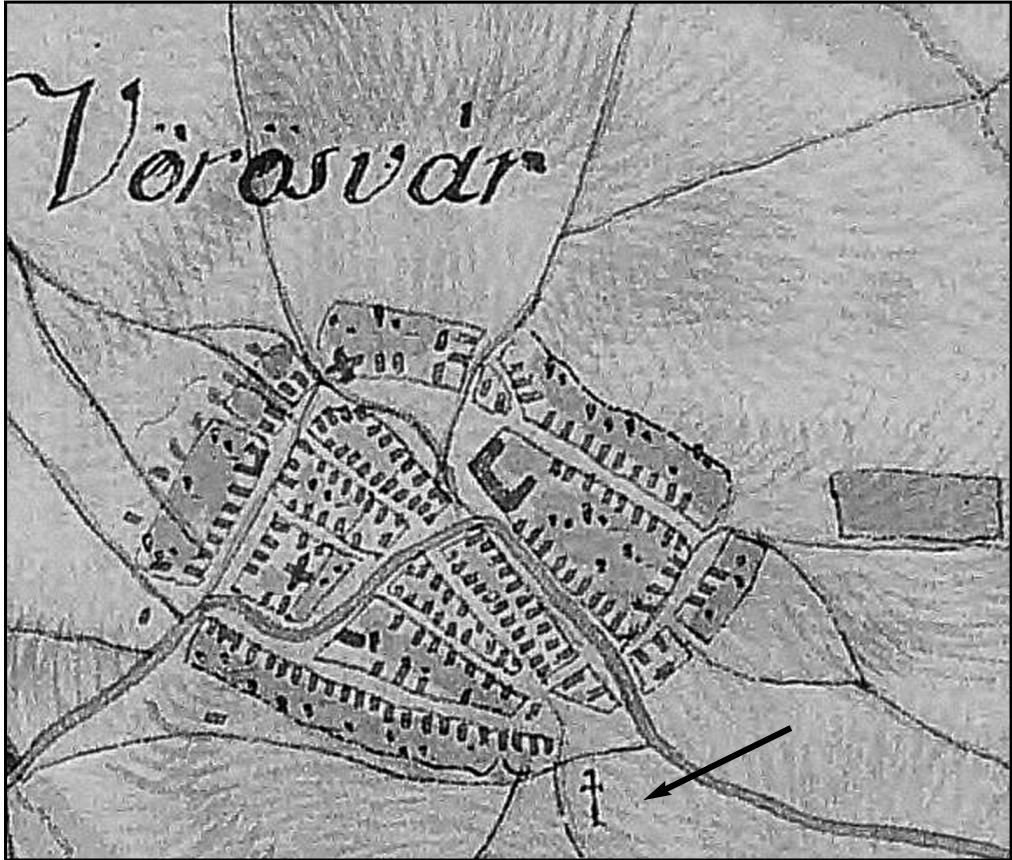
Pilsörvösvár

Az 1945. december 24-i bombatámadás áldozatai

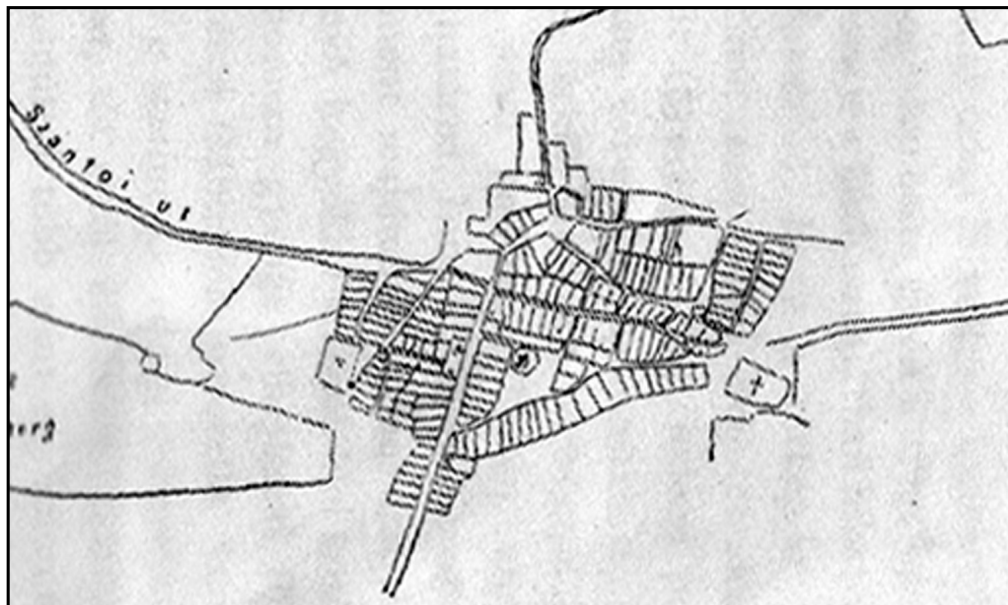
Név	Életkor	Foglalkozás	Hol sebesült meg	Hol halt meg	Mikor halt meg	Halál oka	Hol temették el	Mikor
1 Apollónia Márton	33	katoná	Fő út 117. előtt (Vollt Manherzf ház, ma Piliáster)	Fő út 117. előtt	1945. 12. 24.	bombaszilánkok v. géppuskasorozat	Vörösvár II. par.	1946. 01. 04
2 Fekete Ferenc		bádogos					Vörösvár	1946. 01. 04
3 Fekete Ilona							Vörösvár	1946. 01. 04
4 Győri Anna, Jugovász Herkules neje	42					„bombatámadás okozta agysérülés”	Vörösvár	1946. 01. 04
5 Ismeretlen katona		katona	Fő út 117. előtt	Fő út 117. előtt	1945. 12. 24.	bombaszilánkok v. géppuskasorozat		
6 Izsák István	58		Baross u. (Már. Szt. Erzsébet u., Albrecht Vencelné háza)	Budapest, Szent István Kórház	1945. 12. 31.	bombaszilánkok	Budapest, Ismeretlen temető	ismeretlen
7 Kammerer István	16		Baross u. (Már. Szt. Erzsébet u., Albrecht Vencelné háza).	Budapest, Szent István Kórház	1946. 01. 06.	bombaszilánkok	Budapest, ismeretlen temető	ismeretlen
8 Kesselbauer Edit	19		Fő út 96. udvara (Nick-ház)		1945. 12. 24.	géppuskasorozat	Vörösvár II. par.	1946. 01. 04
9 Krupp Márton	50		Fő út 96. kapujában	Fő út 96. kapujában	1945. 12. 24.	géppuskasorozat	Vörösvár II. par.	1946. 01. 04
10 Magor Margit	16		Fő út 96. udvara (Nick-ház)		1945. 12. 24.	géppuskasorozat	Vörösvár II. par.	1946. 01. 04
11 Peller Márton	34		Szegfű utca, Pellényi-ház	Szegfű utca, Pellényi-ház	1945. 12. 24.	bombaszilánkok	Vörösvár II. par.	1946. 01. 04
12 Vitéz Nagy Gábor, Csorba Sára férje (budapesti)		vélhetően katona			1946. 01. 06	„haslövés”	Vörösvár II. par.	1946. 01. 10.

Megjegyzés: Vélhetően az ismeretlen katona vitéz Nagy Gáborral azonos

Térképek

Az I. katonai felmérés során 1783-ban készült kéziratos térképszelvényen jól látható a régi temető keresztje

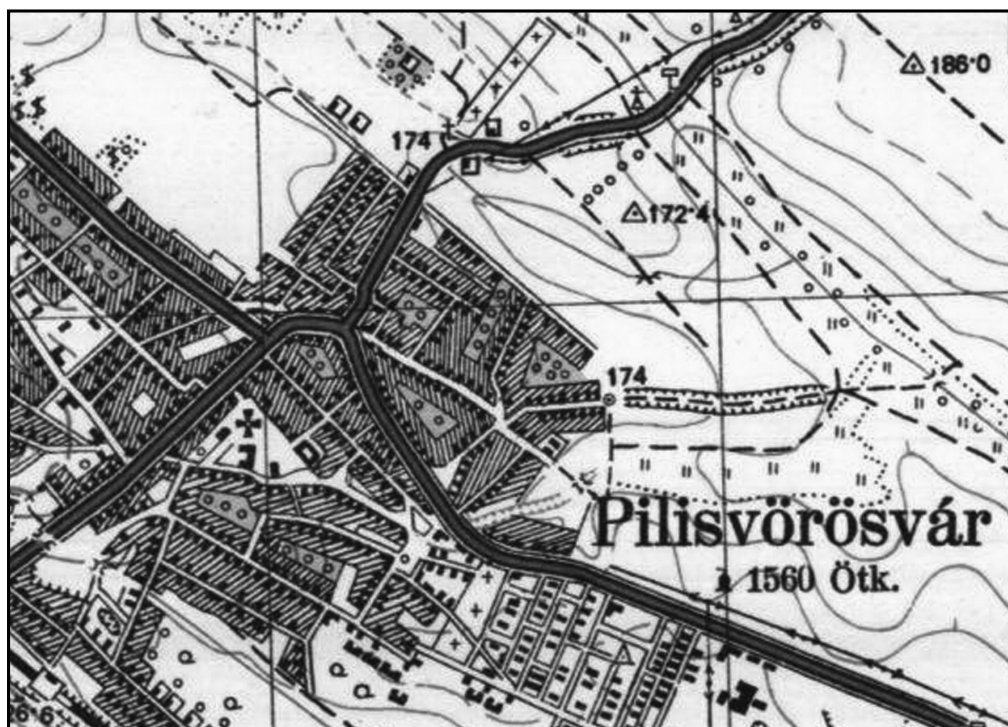
Halász Gedeon 1812-es térképén téglalap alakú a Solymár utcai régi temető

Ezen a bányászati térképen a legnagyobb a kiterjedése a régi temetőnek

Ez a térkép az első parcellázás után készült

A Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnöksége által 1952-ben kiadott katonai térképen nagyjából azonos nagyságú a régi temető és az új temető

A Google Earth műholdfelvétele az egykori öregtemető területéről

A Google Earth műholdfelvétele a Lócsei utcai zsidótemetőről

A Google Earth műholdfelvétele a Csobánkai utcai köztemetőről

Tartalomjegyzék

Memento mori – előszó (Szerzők)	6
---------------------------------------	---

ELSŐ RÉSZ

I. A halál kultúrája (F. A.)	9
------------------------------------	---

II. A Pilis kövei (F. A.)	17
---------------------------------	----

1. A legrégebbi régészeti leletek	17
2. Római sírkövek	20
3. Középkori falvak keresztény temetői	25
4. Feltételezett muzulmán temetők	26

III. Temető a templomkertben (F. A.)	28
--	----

IV. Az öregtemető (F. A.)	34
---------------------------------	----

1. Új típusú temetők Magyarországon	34
2. Temető a falu szélén	35
3. A temető lezárása	42
4. Az elhagyott sírkert	46
5. A temető felszámolása	48
6. A temető helyén	60

V. Az új temető (F. A.)	64
1. A temető létrehozása	64
2. A temető beosztása	66
3. A ravatalozó kápolna	67
4. A temetőőri lakás	70
5. A temető a II. világháború után	75
6. A temető krónikája a rendszerváltástól	78
7. A városi köztemető ma	87
VI. A zsidótemető (F. A.)	92
VII. Kegyúri temetkezések (F. A.)	99
VIII. Katonasírok, hősi emlékművek (F. A.)	103
1. A Hősök Könyve	103
2. Az I. világháborús emlékmű	104
3. Katonasírok	108
4. A szovjet katonasírok és a hősi emlékmű	109
5. Német katonasírok és emlékművek	112
6. Az 1956-os hősök emlékműve	114
7. Az 1848-49-es hősök emlékműve	115
8. A katonasírok rendezése 2002-ben	116
9. A II. világháborús emlékmű	118
10. Új német bajtársi emlékmű	121
11. A szülőföldtől távol	122
IX. Bányászsirok, -emlékhelyek (F. A.)	124
Német nyelvű összefoglaló (F. A. Fordította: T. Zs.)	127

MÁSODIK RÉSZ

X. Der Tod (A Halál) (S. I.)	135
1. Volksweisheiten und Redewendungen (Népi bölcsességek) ..	136
2. Der Aberglaube und der Tod (Hiedelmek, babonák)	137
3. Der Todeskampf (Haláltusa)	138
4. Tätigkeiten um den Toten (Tennivalók a halott körül)	140
5. Das Glockenläuten (Harangozás)	142
6. Der Leichenverein (A temetkezési egylet)	143
7. Die Aufbahrung (A ravatal)	144
8. Die Beerdigung (A temetés)	147
9. Der Totenzug (A temetési menet)	150
10. Das Requiem (A gyászmise)	161
11. Die Trauer (A gyász)	161
12. Gedanken zu den Veränderungen (Gondolatok a változásokról)	163
13. Tag der Allerheiligen und der Allerseelen (Mindenszentek és Halottak napja)	163
Magyar nyelvű összefoglaló (S. I.)	168
XI. Grabsteine (Sírkövek) (S. I.)	185
1. Material der Grabsteine (Sírkövek anyagai)	186
2. Entwicklung der Grabsteinformen (A sírkőformák fejlődése) ..	190
3. Symbole und Schrift (Szimbólumok és írás)	194
Magyar nyelvű összefoglaló (S. I.)	206
XII. Grabinschriften (Sírfeliratok) (S. I.)	215
1. Die Bedeutung der Grabinschriften (A sírfeliratok jelentése)	215

2. Grabinschriftensammlung (Sírfelirat-gyűjtemény)	219
3. Sprachliche Analyse der Grabinschriften (Szövegelemzések)	229
Magyar nyelvű összefoglaló (S. I.)	233
XIII. Írások, újságcikkek, visszaemlékezések	239
Utószó	259
Felhasznált irodalom	262
Függelék	265
Dokumentumok	265
Temetői rendelet	265
Levelek, szerződések	273
A bombatámadás áldozatai	277
Térképek	278
Tartalomjegyzék	283
Fényképalbumok	289
1. Temetők, sírok, szobrok, emlékművek	289
2. Jeles sírok a vörösvári köztemetőben	307
3. Temetések, koszorúzások	317
Támogatóink	329

A könyv létrehozásában segítséget nyújtottak:

Pest Megyei Levéltár
Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár
Római Katolikus Plébánia, Pilisvörösvár
Varázskő Kft.
Német Nemzetiségi Általános Iskola, Pilisvörösvár

Külön köszönet:

Gromon Andrásnének, Hoffer Károlynének, Molnár Sándornak,
Molnár Sándornének, Rásonyi Győzőnének

Tördelés, tipográfia, borítóterv:

Fogarasy Attila

Nyomdai munka:

PrintPix Nyomda és Grafikai Stúdió
1034 Budapest, Bécsi út 171.
Tel.: 445-3006
www.printpix.hu

Megjelent 500 példányban.

A könyv internetes változata
további írásokkal, dokumentumokkal, fotókkal:

www.temetokkonyve.hu

Az életből úgy kell távozni, mint valami vendégségből: meg kell köszönni a házigazdának, s azzal pakolni.

(Voltaire)